

FİZDƏ MUSAYEVƏ

DƏDƏ ÖMƏR RÖVŞƏNİ
ƏLYAZMALARı ÜZƏRİNDA
ARASDIRMALAR

I

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

AZADƏ MUSAYEVA

**DƏDƏ ÖMƏR RÖVŞƏNİ
ƏLYAZMLARI ÜZƏRİNDE
ARAŞDIRMALAR**

(2 cilddə)

1. Filoloji-tekstoloji tədqiqat
2. Transfonoliterasiya

II

Elmi-tənqidi mətn

Bakı – 2003

Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar
İstитutunun elmi şurasının 4 iyul 2003-cü il tarixli 5 sayılı
iclasının qərarı ilə nəşr edilir.

Elmi redaktoru: Məmməd Adilov

Redaktorları: Mehmet Rıhtım
Musa Rza Heydərcv

(2 cild)

I

Azadə Musayeva. Dədə Ömər Rövşəni əlyazmaları üzərində araşdırmaclar (2 cild). I cild. (1. Filoloji-tekstoloji tədqiqat. 2. Transfonoiiterasiya). Bakı, Nurlan, 2003.

M 4603000000-789
N - 098 - 2003 Qrifli nəşr

© "Nurlan", 2003

Bakı - 2003

*Əziz anam Şüküfə xanım Həbib qızı
İbrahimliyə hüdudsuz sevgi, ehtiram və
minnətdarlıqla ithaf edirəm.*

*Ay işığı, gün işığı, səhər üzlü
dünya gözəli.*

*Anan...
anaların ən yaxşısı,
ən ağıllısı,
yüz il yaşayar inşallah...*

N.HİKMƏT

Türkiyədə doğulub, ilk gəncliyində Azərbaycana gələrək, Seyid Yəhya Şirvaninin tələbəsi olmuş sufi şair, həm də seyx Dədə Ömər Rövşəni (-1487) 25 ildən artıq Təbrizdə yaşayıb, qəbri də oradadır. Onun «Miskinlik kitabı» traktatı, Mövlananın «Məsnəvi»sindən tərcümələri, Divanı, xüsusən tuyuqları və s. əski türk ədəbiyyatı, sufi mətnləri, dil tarixi, daha çox leksika baxımından zəngin material verməkdədir.

Dədə Ömər Rövşəni ilə bağlı ilkin nəşr üç bölümdən ibarətdir: I Filoloji-tekstoloji tədqiqat; II Transfonoliterasiya; III Elmi-tənqidi mətn. Transfonoliterasiya 1977-də, elmi-tənqidi mətn 1979-da, monoqrafik araştırma 1981-də sona çatdırılıb. Bu istiqamətdə dissertasiya işi 1982-də müdafiə olunub. Lakin bütün bunlar az qala əsrin dördə biri qədər nəşrini gözləyib. Nəhayət yarandığı şəkildə, bir qədər ixtisarla mütəxəssislər, elmi ictimaiyyət və oxucularla üz-üzə dayanmaq imkanı qazanıb.

Rövşəninin yaşayıb-yaratdığı çağdan isə beş yüz ildən artıq dövr ötüb. Onun, zaman-zaman əlyazmaların üzünü köçürənlərin, nüsxələrini qoruyub günümüzə çatdırılanların ruhu şad olsun.

Bu əsər ilk böyük tədqiqatım olub. Başa çatdırıldığım hələlik sonuncu monoqrafiyam “Əlyazma kitabı və XV—XVI əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı: problemlər, araşdırırmalar” 2002-də işıq üzü gördü. İlk kitab sonuncudan sonra nəşr olunur. Kitabların da insanlar kimi öz taleləri var. Bu iki kitab arasında yaranmış əsərlərimə də Tanrıdan uğurlu tale diləvирəm.

Akademik Həmid Arash Dədə Ömər Rövşəni əlyazmaları ilə bağlı araşdırma haqqında

Azadə Musayevanın əsəri dil və ictimai fikir tariximizin öyrənilməsi, eləcə də ədəbi əlaqələr baxımından son dərəcə əhəmiyyətli bir mövzuya həsr olunmuşdur. A.Musayeva görkəmli türk şairlərindən olan Dədə Ömər Rövşəni əsərlərinin elmi-tənqidli mətnini hazırlamağı qarşısına məqsəd qoymuş, yazılıçının həyat və şəxsiyyəti haqqında olan mülahizələri dəqiqləşdirmək və ilk dəfə olaraq elmi-tərcümeyi halını öyrənməyə çalışmışdır. Uzun və səmərəli tədqiqatı nəticəsində müəllif müəyyənləşdirmişdir ki, Dədə Ömər Rövşəninin əgər uşaqlıq illəri və təhsili Türkiyədə başlanılmışsa da, əsas fəaliyəti Azərbaycanla bağlı olmuşdur. O, Bakı, Gəncə, Bərdə, Ərdəbildə yaşamış və nəhayət ömrünün son iyirmi beş ilini Təbrizdə keçirərək, orada da ölmüşdür. Görkəmli Azərbaycan alimi və mütəfəkkiri Seyid Yəhya Bakuvinin istə'dadlı tələbəsi olan Dədə Ömər Rövşəni onun dini-fəlsəfi görüşlərini davam və inkişaf etdirərək Yaxın Şərqdə öz adı ilə məşhur olan bir təriqətin əsasını qoymuşdur. Eyni zamanda Bərdəli Gülsəni kimi Yaxın Şərq tarixində tanınmış görkəmli Azərbaycan şairinin yetişməsində mühüm rol oynamışdır.

A.Musayeva şairin əsərləri üzərində geniş tədqiqat aparmaq üçün birinci növbədə bu əsərlərin doğru-düzgün tənqidli mətnini müəyyənləşdirməyi vacib bilmış, dünya kitabxanalarında mövcud olan 45 əlyazma nüsxəsindən yeddisini seçərək bunların əsasında şairin əsərlərinin tənqidli mətnini tərtib etmişdir. Bu tənqidli mətnin tərtibində Əlyazmaları fondunda saxlanılan XVI əsr Bakı nüsxəsi əsas götürülmüşdür. Tədqiqatçı bu nüsxəni Vatikan (ikinci nüsxə kimi), Leninqrad, Göyçay, Topqapı, Marburq və İsvəçin Upsala universiteti kitabxanasındaki nüsxə ilə tutuşturmuşdur. Burasını da qeyd etmək lazımdır ki, Leninqrad nüsxəsini ilk dəfə özü üzə çıxarımış, Göyçay nüsxəsi haqqında da ilk dəfə o mə'lumat vermişdir. Bu nüsxələr üzərində son dərəcə diqqətlə çalışan A.Musayeva gərgin əmək nəticəsində şairin əsərlərinin

tənqidi mətnini yüksək səviyyədə elm aləminə təqdim edə bilmışdır.

Mən Azadənin tərtib etdiyi mətni diqqətlə nəzərdən keçirdim. Onun hər sətir, hər kəlmə üzərində necə səbr və məhəbbətlə, yüksək elmi səviyyədə işlədiyini yəqin etdim.

Müəllif eyni zamanda tərtib etmiş olduğu tənqidi mətn əsasında şairin həyat və yaradıcılığı haqqında da yeni maraqlı mülahizələr yürütmüş və müəyyənləşdirmişdir ki, onun elm aləmində Cəlaləddin Rumidən tərcümə kimi qələmə verilən "Çobannamə", "Neynamə" əsərləri həqiqətdə tərcümə yox, Ruminin mövzularında yazılmış tamamilə orijinal əsərlərdir.

Azadə Musayeva Dədə Ömər Rövşənin klassik poeziyanın müxtəlif janrlarında əsərlər yazdığını, təriqət fikirlərilə yanaşı, dövrün ictimai mənzərəsini işıqlandıran didaktiki fikirlər və tənqidi mülahizələr də irəli sürdüyüünü göstərmişdir.

Beləliklə, tədqiqatçı mətnşünaslıq baxımından şairin əsərlərinin qədim nüsxələri əsasında düzgün mətn təqdim etdiyi kimi şairin öz dediklərinə istinadən onun həyatı və yaradıcılığı haqqında da dolğun məlumat verə bilmışdır.

Mövzu ilə bağlı ədəbiyyata yaxından bələd orlan A.Musayevanın əsəri son dərəcə səlis elmi bir dildə yazılmışdır, mülahizələr düzgün, müddealar inandırıcıdır. Aydın olur ki, o, tədqiqat qabiliyyətinə malik, əlyazmalarının xüsusiyyətinə bələd, bacarıqlı mətnşünas kimi yetişmiş istedadlı tədqiqatçıdır. Dədə Ömər Rövşəni əlyazmaları ilə əlaqədar araşdırması isə bir çox cəhətdən elm aləmi üçün maraqlıdır.

Akademik Həmid ARASLI

10 yanvar 1982-ci il

ÖN SÖZ

XV yüzillikdə Azərbaycanda əsasən Qaraqoyunlular və Ağqoyunlular hökmranlıq etmişlər. Əsrin əvvəllərində Şirvanşahlar sülaləsinin Azərbaycan feodallarını birləşdirmək təşəbbüsü boşça çıxır, Cənubi Azərbaycanda Qaraqoyunlular hakimiyyət uğrunda mübarizədə qalib gələrək, 1408-ci ildə hökmranlığı ələ keçirirlər. Kürdən cənuba doğru uzanan Azərbaycan torpaqları, Ermənistən, Gürcüstan, İraq və İranın bir hissəsi bu dövlətin tərkibinə daxil edilmişdi. (5, 221; 108, 27; 79, 71). Bu dövrdə Təbriz, Şamaxı, Gəncə, Bakı, Söhrəvərd, Naxçıvan, Marağa, Zəncan, Ərdəbil kimi mədəni mərkəzlər bir daha yenidən canlanır, yeni-yeni abidələr – Təbrizdə Gök məscid, Bakıda Şirvanşahlar sarayı və s. tikilir. Müxtəlif məməlkətlərdən alım, şair və sənətkarlar ölkənin paytaxtı olan Təbrizə çağırılır, sarayda zəngin kitabxana, musiqişünaslar birliyi yaradılır. 1438-ci ildə hakimiyyət başına keçmiş Cahan şah zamanında Qaraqoyunlular dövləti ən parlaq zamanına yetişir (159, 142). O, dövründə mədəni-ədəbi inkişafın daha da artmasına çalışmış, özü şair olmuş (44), həm də ölkədə Azərbaycan dilinə üstünlük vermişdir.

Qaraqoyunlular və Ağqoyunlular arasında neçə illərdən bəri davam edən mübarizə 1468-ci ildə sona çatır, hakimiyyət Ağqoyunluların əlinə keçir. Bütün bu illər ərzində ölkədə bir sıra daxili müharibələrin, gərginliklərin olmasına baxmayaraq, Azərbaycan xalqının siyasi-iqtisadi və mədəni həyatında inkişaf vardi. İqtisadiyyatın, dəniz və karvan ticarətinin, xalqlar arasındaki əlaqələrin inkişafı elmi fikrin yüksəlməsinə səbəb olmuşdu. Avropa ilə Azərbaycan arasında diplomatik münasibətlər artmış, Təbrizlə daha artıq maraqlanmağa başlamışdılar. İtaliyalı Katerino Zeno, İosafat Ambrocco Eontarini Ağqoyunluların hakimiyyəti dövründə səyyah və səfir kimi Azərbaycana gəlmişlər (79, 71). Memarlıq, xəttatlıq, sənətkarlıq, musiqi, rəssamlıq və dünyəvi elmlərin inkişafı diqqəti cəlb edir. Dövrün alımlarından Seyid Yəhya Şirvanini, Baba Ne'mətullanı, xətatlardan Şeyx Əli Təbrizini,

Xəlvəti Təbrizini, Divanə adı ilə tanınmış nəqqaşı və başqalarını göstərmək olar.

XV əsr Azərbaycan ədəbiyyatının yeni dirçəlis dövrü idi. Akademik Həmid Araslı bu əsrдən etibarən Azərbaycan ədəbiyyatının əsasən milli dildə (Azərbaycan dilində – A.M) inkişaf etməyə başladığını göstərir (6, 229). Azərbaycan ədəbi dili daha çox irəliləyir. Xaqani Şirvani, Nizami Gəncəvi, Qazi Bürhanəddin, Mahmud Şəbüstəri, İmadəddin Nəsimi kimi klassiklərin ədəbi irsi ən-ənələrinə söykənən XV əsr ədəbiyyatında “məhəbbət lirikası və fəlsəfi şe'r istiqamətverici rol oynayırdı” (6, 298). Bu yüzilin şairlərinin yaratdıqları əsərlər yalnız mənzum eşq hekayələrindən ibarət olmayıb, həm də təsəvvüfi, əxlaqi, fəlsəfi və s. idi. Azərbaycan dilində yaranan şe'rین artıq Yaxın Şərqdə türk sistemli dillərdə danışan xalqların ədəbiyyatı içərisində görkəmli yer tutduğu məlumdur (6, 305). Divan şe'ri dil və sənət baxımından dənə da yüksəlmiş, zərif, musiqili olmuşdu. Xalq üslubunda yazılan əsərlər də diqqəti cəlb etməkdədir. Bütün əunlara baxmayaraq XV əsr Azərbaycan ədəbiyyatının az tədqiq olunduğu dövrdür. Bu dövrdə Kişvəri, Həbib, Əhmədi Təbrizi, Xəlil ibn Əhməd, Matəmi, Haşimi kimi şairlər yaşayıb-yaratmışlar ki, onlar haqqında “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi”ndə az-çox mə'lumat verilir. XV əsrдə Azərbaycanda yaşamış iki filosof-şair vardır ki, onların da adını buraya əlavə etmək gərəkdir. Biri Dədə Ömər Rövşəni, ikincisi onun tələbəsi Şeyx İbrahim Gülsəni Bərdəidir.

Dədə Ömər Rövşəni orta əsrlər türkdilli ədəbiyyatın görkəmli nümayəndələrindəndir. Yaradıcılığı Azərbaycan poeziyası tarixi ilə qırılmaz tellərlə bağlı olan Rövşəninin XV əsr Azərbaycan filosofu Seyid Yəhya Bakuvı, şair Gülsəni Bərdəi ilə ədəbi-məfkurəvi yaxınlığı, Qaraqoyunlular və Ağqoyunluların hakimiyyəti dövründə Gəncə, Bərdə, Bakı, Təbriz və Şirvanda keçən həyat və yaradıcılıq yolu ötən əsrlərdən bəri ətraflı tədqiqini gözləyən məsələlərdən biridir. Türk tədqiqatçısı Qasim Kufralı zamanında “Rövşəninin şöhrətinin bütün Azərbaycana yayıldığını” (151, 835) göstərir. Hafiz

Hüseyn Təbrizi (161, 571-578), Məhəmmədəli Tərbiyət (170, 320), Doktor Əbdürəsul Xəyyampur (163, 243) və başqaları Rövşəni haqqında yazmışlarsa da, həyatının əsas hissəsini yaşamış olduğu, bir şəxsiyyət və şair kimi yetişdiyi Azərbaycanda dövründən bəri onunla bağlı heç bir tədqiqat işi aparılmışdır.

XV əsrдə Azərbaycanda yaşayıb-yaratmış Rövşəninin əsərlərinin əlyazmaları Bakı, Sankt-Peterburq, İstanbul, Koniya, Vatikan, Marburq, Berlin, Paris, Upsala və s. şəhərlərin əlyazma xəzinələri və kitabxanalarında saxlanılır. Bu əlyazmalarda şairin bir vaxtlar dərslik kimi istifadə olunmuş insanı yetkinlik, kamillik, sadəlik və təvazökarlığı səsləyən “Miskinlik kitabı”, Mövlana Cəlaləddin Rumi poeziyasından bəhrələnmiş “Neynamə”, “Çobannamə” məsnəviləri, bir çox klassik bədii formalarda yazdığı şe'rleri ilə süslənmiş divanı yazılmışdır. Hicri 1316 (m.1898)-ci ildə əsərlərinin azacıq bir hissəsi İstanbulda çap olunmuşdur. Şairin forma, mövzu və məzmun baxımından diqqəti cəlb edən əsərlərini ümumi şəkildə nəzərdən keçirdikdə onun klassik Şərq ədəbiyyatı ilə yanaşı xalq yaradıcılığından bacarıqla istifadə etdiyini, üstünlüyü sadə xalq dilinə verdiyini, azəri ləhcəsi ilə (Azərbaycan dilində – A.M) yazdığını görürük (149, 132). Rövşəni əsərlərinin dili orta əsrlər klassik Şərq ədəbiyyatı ilə xalq yaradıcılığı arasında onları həqiqi mə'nada birləşdirən qırılmaz halqa və körpü kimidir. Onun əsərlərinin forması klassik ədəbiyyatın tələblərinə ləyaqətlə cavab verdiyi kimi məzmununa görə xalqın istəyi və ruhuna daha yaxındır, onu tərənnüm edir. Türk tədqiqatçısı Əhməd Kabaklı Dədə Ömərin yaradıcılığını doğru qiymətləndirərək, “Aydınlı Rövşəni ilə başlayan “Türkibəsit” (sadə xalq türkcəsi və xalqa aid məcazlarla divan yazma) akımı” (143, 296) adlandırmışdır.

Öz tərəqqipərvər meylli ideyaları ilə fəlsəfi-ədəbi fikrin inkişafında əhəmiyyətli rol oynamış, zəngin irsi olan Dədə Ömər Rövşəninin əsərləri Azərbaycan-türk dili və

poeziyasının tarixini öyrənmək baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Onun bədii keyfiyyəti, dil və üslubu ilə fərqlənən əsərlərinin ideya məzmunu həyatın, insanların təbii istək və arzuları, dünyəvi məhəbbət, insansevərlik təşkil edir. Humanist ideyalar təbliğ edən şair dinlər, məzhəblər arasında ziddiyət və ədavəti aradan qaldırmağı, bütün xalqları bir gözdə görməyi, onlara hörmət etməyi fəlsəfi cəhətdən əsaslandırmağa çalışır. Yaradıcılığında bir üsul şəklini almış nəsihətçilik ictimai görüşlərini ifadə etmək üçündür. Bu üsulla o, insanları pisliklərdən uzaqlaşdırmağa, yaxşılıqlar üçün tərbiyə etməyə çalışır. Rövşəni olduqca səmimi şairdir, bu onun yaradıcılığında qabarıq nəzərə çapır. Əsərlərində yüksək eşq və məhəbbəti, insan qəlbinin incə, nəcib hissələrini tərənnüm etmiş şairin lirik qəhrəmanı dövrün mə'nəvi cəhətdən yetkin, sadə qəlbli, obyektiv bir şəxsiyyətidir. Rövşəni yaradıcılığında dünyəvilik, reallıq meylləri onları daha həyati etmişdir. Sənətkarlığını parlaq təşbehlər, diqqətlə seçilmiş epitetlər, bədii mübaliqələr, tə'sirli dili göstərməkdədir. Həyat, mə'nəviyyat zənginliyi ilə dopdolu olan əsərlərində şifahi xalq yaradıcılığı, klassik ədəbiyyat, sufi şə'ri arasında qarşılıqlı əlaqə və tə'sir duyulur; Rövşəni həm də sufi şairdir. Sufizmin tərəqqipərvər qoluna meyl edənlərdəndir. Akademik Y.E.Bertelsin yazdığı kimi sufi ədəbiyyatını öyrənmədən isə orta əsr müsəlman Şərqi haqqında aydın təsəvvür əldə etmək olmaz (69, 54).

Azərbaycan və türk ədəbiyyatı tarixinin inkişaf yolunun necəliyi ilə bağlı mə'lumat almaq üçün Rövşəni ırsının öyrənilməsinin əhəmiyyəti vardır. XV əsrə epik-lirik janrda yazılmış ən yaxşı əsərlərlə müqayisə edilə biləcək ədəbi-fəlsəfi ırsının tədqiqi dövrünün ədəbiyyatını, dilini, fəlsəfi fikir tarixini öyrənmək baxımından filologiyamız üçün xeyirlidir. Geniş, əhatəli və obyektiv olması üçün tədqiqata şairin əsərlərinin elmi-təqnidə mətnini hazırlamaqdan başlamaq vacibdir, çünkü Y.E.Bertelsin qeyd etdiyi kimi

“elmi-təqnidə mətn olmadan heç bir elmi iş müvəffəqiyyətlə görülə bilməz” (67, 458).

Azərbaycan ədəbiyyatşunası Xətib Təbrizinin hələ XI əsrə tekstoloji tədqiqatla məşğul olduğu məlumdur (89, 39). Ümumiyyətlə isə mətnşunaslıq bir elm kimi Avropada XVIII, Rusiyada XIX əsrlərdə formalasmışdır. XX əsr rus tədqiqatçısı akademik D.S.Lixaçev mətnşunaslığın yaranmasının zərurətini nəzəri cəhətdən əsaslandırmışdır: “Kritika teksta bila podsochnoy disiplinoy, neobxodimoy dlə izdaniə dokumentov i literaturnix pamətnikov” (86, 20). Bir elm kimi əsaslı inkişaf yoluna düşmüş mətnşunaslığı müasir dövrə daha böyük əhəmiyyət verilməkdədir. Artıq bir sıra klassiklərin əsərlərinin elmi-təqnidə mətnləri hazırlanmışdır (165; 166; 167; 168; 169; 126; 54; 55; 56; 51; 52; 162). Tekstoloji tədqiqatlara həsr olunmuş xeyli namizədlik, doktorluq dissertasiyaları, monoqrafiyalar vardır (104; 57; 80; 87; 59; 58 və s.). Mətnşunaslığın, tekstoloji tədqiqatın nəzəri məsələlərinə dair də filoloqlar dəyərli monoqrafiyalar, məqalələr yazmışlar (64; 63; 95; 86; 18; 2 və s.). Bütün bunlarla belə nə mətnşunaslığın nəzəri və təcrübə məsələlərinin tamamilə həll edildiyini, nə də klassiklərin əsərlərinin elmi-təqnidə mətnlərinin lazımı səviyyədə hazırlanıb nəşr olunduğunu söyləyə bilərik. İndiki zamanda filoloji elmlərin qarşısında duran əsas məsələlərdən biri əlyazmalarda səpələnmiş dəyərli və təhriflərlə dolu klassik ədəbiyyat örnəklərinin təqnidə mətnlərini hazırlamaqdan ibarətdir.

Mətnşunaslığın qarşısında çoxlu görüləsi işlər, böyük tədqiqat üfüqləri vardır. Bu baxımdan Rövşəni əsərlərinin tədqiqi, elmi-təqnidə mətninin hazırlanması günümüzün vacib məsələlərindən biri kimi qarşıya çıxmışdır. Bu mühüm məsələni yerinə yetirmək üçün başlıca şərtlərdən biri şairin əsərlərinin dünya əlyazma xəzinələri və kitabxanalarındaki nüsxələri haqqında mə'lumat toplamaq, dəyərlilərini əldə etmək olub. Dərin və hərtərəfli tekstoloji tədqiqat nəticəsində Rövşəni əsərlərinin elmi-təqnidə mətnini hazırlamaq və yalnız

bu dəqiqləşmiş mətnə arxalanaraq şairin elmi tərcüməvi-halını yaratmaq, yaradıcılığını hərtərəfli tədqiq edib öyrənmək mümkündür.

XV yüzil yuxarıda göstərildiyi kimi Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafı tarixində mühüm yer tutur. Professor Cahangir Qəhrəmanovun yazdığı kimi bu dövrdə yaranan yazılı abidələrin çox hissəsi ölkədə gedən feodal müharibələri nəticəsində məhv olduğundan XV əsrə aid tapılan hər bir ədəbi parça həmin dövrü öyrənmək, bu dövrün ədəbi və tarixi hadisələrini araşdırmaq üçün xüsusi maraq doğurur (46, 10). XV yüzillikdə Azərbaycanda yaşayıb-yaratmış Dədə Ömər Rövşəni yaradıcılığının layiqincə incələnməsi, müasiri olduğu dövrdə ədəbi mövqeyinin müəyyənləşdirilməsinin ayrıca əhəmiyyəti vardır və XV əsr Azərbaycan-türk ədəbiyyatı tarixinin öyrənilməsinə xidmət edir. Oxuculara təqdim olunan bu əsərdə ilk dəfə qarşıya Rövşənin həyat və yaradıcılığının tədqiq tarixini aydınlaşdırmaq, əlyazmalarının bibliografiyasını tərtib, əsərlərini tekstoloji cəhətdən tədqiq etmək, əldə olan bütün əsərlərinin elmi-tənqidini mətnini hazırlamaq, şairin həyatını dövründən bəri onunla bağlı yazılmışlara, ən çox öz irsinə söykənərək öyrənmək, yaradıcılığını filoloji cəhətdən incələmək, ümumiyyətlə şairi tanıtmaq məqsəd qoyulmuşdur.

İllkin qaynaqlar – əlyazmalar əsasında aparılmış tədqiqat üç hissədən ibarətdir: 1. Monoqrafik tekstoloji-filoloji araşdırma; 2. Transliterasiya; 3. Elmi-tənqid mətn. Monoqrafik araşırma giriş, 4 fəsil, nəticə, mənbə və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Mövzunun başlıca cəhətlərini, əhatə dairəsini nəzərə alaraq əsər aşağıdakı fəsillərə və bölmələrə ayrılmışdır:

Nəşrin ümumi girişində XV əsr Azərbaycanı, ədəbiyyatı haqqında ümumi mə'lumat verilir, Rövşənin bu ədəbiyyatda mövqeyi, mövzunun aktuallığı, müəllifin qarşısına qoymuğu məqsəd, əsərin strukturu, cild və fəsillərə bölünmə prinsiplərindən danışılır. Tədqiqatın birinci fəsli Rövşənin həyat və yaradıcılığına həsr olunub. İki bölmədir. Birinci bölmədə orta əsr təzkirəcilərindən başlayaraq, əlyazmalarının təsviri və XX

əsr ədəbiyyat tarixçilərinin şairin həyatı, yaradıcılığı və əsərlərinin əlyazmaları haqqında verdikləri mə'lumatlar, söylədləri fikirlər bütövlükdə təhlil olunmuşdur. İkinci bölmədə Rövşənin ən çox öz əsərlərinə söykənilərək tərcüməyi-hali yazılmış, onun inkişafında müəllimi Seyid Yəhya Şirvaninin rolü, ümumiyyətlə şairin keçdiyi həyat yolu işıqlandırılmışdır. Tələbəsi Gülşəni Bərdəi onun yetirməsi olduğundan həyat və yaradıcılığından danişılmışdır.

İkinci fəsil Rövşənin yaradıcılığına, əsərləri və sənətinə həsr olunmuşdur. Bu fəsil yeddi bölməyə ayrılmışdır. Birinci bölmədə şairin yaradıcılığındaki klassik bədii formalardan (məsnəvi, qəsidi, qəzəl, tərcih, müxəmməs, tuyuq, lügəz və s.) danışılır. Burada şairin "Miskinlik kitabı" məsnəvisi və türkdilli poeziyada milli janr tək maraqlı olan tuyuqlarına daha çox diqqət yetirilmişdir. İkinci bölmədə Rövşəni əsərlərinin mövzu və motivlərindən danışılmış, fəlsəfi, lirik, didaktik-əlaqı və s. olduqları aşkar edilmişdir. Üçüncü bölmədə Rövşəni yaradıcılığında bədii təsvir və ifadə vasitələri, şairin sənətkarlığı tədqiq olunmuşdur. Dördüncü bölmə şairin əsərlərinin dili, ıslubi-semantik xüsusiyyətləri və xalq yaradıcılığı ilə bağlılığı kimi mühüm məsələyə həsr olunmuşdur.

Beşinci bölmədə Rövşənin özündən əvvəlki bədii irs ilə bağlılığından danışılır. Burada Rövşənin Xaqani, Nizami, Yunis Emrə, Qazi Bürhanəddin, Nəsimi irsinə söykəndiyi, Mövlana Ruminin "Məsnəvi"si ilə daha çox bağlı olduğu göstərilir. Altıncı bölmədə Rövşənin müasirləri ilə yaradıcılıq əlaqəsinə, bağlılığına toxunulur. Yeddinci bölmədə şairin tə-sir dairəsi, şe'ri, ən'ənələri, onun Azərbaycanda və Türkiyədə davamçılarından söz açılır.

Üçüncü fəsil "Rövşənin əlyazma irsi" adlanır. İki bölmədən ibarətdir. Birinci bölmə Rövşəni əsərləri əlyazmalarının dünya əlyazma xəzinələri və kitabxanalarındakı nüsxələrinin bibliografiyasının tərtibinə, ikinci bölmə əldə olan əlyazmaların elmi-tənqid mətnin hazırlanmasında istifadə edilmiş nüsxələrinin tədqiqinə həsr olunub.